

נגלה

שערי יהודא לר' יהודא עבער

מובא לקמן סוגיא מתוך הספר "שערי יהודא" לר' יהודא עבער¹.

בסוגיא זו מבאר, מדוע שור תם משלם מגופו ושור מועד לא, במקרה שהשור שנגח שייך להקדש או נמצא אצל שומר או אצל הבעלים עצמו.

סוגיא זו מגיעה בהמשך לדיון בגדר ההיזק אם הוא מחמת שהבעלים לא שמר או מחמת שממונו הזיק.

א

ב"ק (ד"ג ע"א) "אמר ר' אבא שלמים שהזיקו גובה מבשרן ואינו גובה מאימוריהן, פשיטא אימורין לגבוה סלקי, ל"צ לגובה מבשרן כגוד אימורים". ע"כ.

הנה מזה דמצייר דוקא בשור תם דמשתלם מגופו, וכמו דפרש"י ז"ל בד"ה גובה כו' חצי נוקו מבשרו דנוק שור תם משתלם מגופו עכ"ל, משמע לכאורה דאין השאלה בזה - כיון דהקדש שמזיק פטור משום דשור רעהו אמר רחמנא ולא שור של הקדש, וא"כ כיון שבהשור ישנו חלק האימורין דהוי דהקדש, הוי כעין ב' שותפין שהזיקו ושותף ב' פטור על נוקו, דא"כ הרי שאלה זו ממש שייך במועד כמו בתם,

ובע"כ לומר דהגמ' ס"ל דבמועד דהוא משתלם מן העלי' הוא בודאי חייב לשלם הכל, ורק דבתם דמשתלם מגופו, שהוא מגוף המזיק, בזה אמרינן דמאימורין א"א לגבות כיון דלגובה סלקי. ולגבות מבשר עבור היוק האימורין הרי לא יהי' מגוף המזיק, דבשר לגבי אימורין הוי כעין גוף אחד.

אמנם באמת צ"ל טעם הדבר כיון דאימורין לגבוה סלקי, וא"כ בודאי דהוי ממון גבוה, וכיון דדיינינן לי' לב' שותפין הי' ראוי שגם במועד ישלם רק נגד היוק הבשר, ולא עבור היוק האימורין דהוי דהקדש?

(עיי' שם מה שכתב לשיטת רש"י)

ולשיטת התוס': בהכרח לבאר לומר דבמועד פשיטא לן דחייב בעד כל השור אף בעד חלק ההקדש, משום כיון שהוא ברשותו לענין נזקין מקרי שהוא הבעלים לגבי נזקין², וכמ"ש התוס' לקמן בהכונס דנ"ו ע"ב בד"ה פשיטא, דלכן הגולן חייב בנוקין אף דגוף הבהמה אינה שלהם, משום דהוא ברשותו לשמירה, נק' בעלים לגבי נזקין, וה"נ דכוותי' דהבהמה מחיים קודם ההקרבה בודאי דהיא ברשות הבעלים לשמירה, והוה שפיר בכלל רעהו³.

1 המ"מ, ההדגשים וכו' - ללא אחריות כלל.

² ראה גם אבן האול ריש הל' נזקי ממון (אות א'. הובא בדף הקודם) שביאר כך בשיטת הרמב"ם. ובמ"ש האבן האול שם לגבי 'התנה בפי' שאינו מקבל שמירת נזקין, ראה בשערי יהודא סי' ג' קטע המתחיל 'זהא'.

³ עיי' באבן האול (שם) שכתב שהפירוש בדברי הרמב"ם 'שהרי ממזגם הזיק' לא בא לומר דבעינן ממון שלו דהא עכ"פ גם השומר שאינו ממזג חייב בנוקין, אלא בא לומר דדיני נזקין אינו דוקא בהיזק מגופו, אלא דגם אם הזיק בממונו חייב.

ב

אלא דלכאורה צ"ע, דהרי מצינו בכל הד' שומרין שנכנסו תחת הבעלים, ומוה משמע בפשיטות דאף בתם דמשתלם מגופו גובה הניזק גוף השור, וכמו שמבואר בשור שנגח ד' וה' (ד"מ ע"א) ונימא לי' אי תם הוי משתלם מגופו,

ולכאורה נימא ג"כ איך נוטל הניזק גוף השור שהוא דבעלים תחת חיובא דשומר, דנהי דבעלים לא יפסידו בזה, מ"מ מהראוי שהניזק לא יהי' לו שום כח בגוף השור, כיון דהוא דבעלים שהם אינם מחויבים לו מידי?

והנה לכאורה הי' אפשר לומר דענין ד' שומרין שנכנסו תחת הבעלים (ב"ק מ"ה ע"א), הוא אינו שהחיוב בעצם מוטל על השומר, דהא אינו שלהם, רק דלעולם גוף החיוב הוא על הבעלים, ורק דהוא חיוב בשומרים לשמור בשביל הבעלים, והיינו כמו שהשומר משתעבד א"ע לבעלים שלא יזיק, ה"נ משתעבד לשמור שלא יזיק, והוי כעין שהשומרים שומרים בשביל הבעלים, ואח"כ כשיצתה והזיקה הנה באמת יש לחייב הבעלים, דהרי אגלאי מלתא דלא שמרו, דבשלמא כשהשומר שמרה, אמרינן דהו"ל כאלו הבעלים שמרוהו דהשומר כשלוחו, אבל כשבפועל לא שמר הרי הזיקה בלי שמירה וחייב, וכעין שומר שמסר לשומר דאפי' למ"ד דפטור דאין זה מיחשב פשיעה כיון שמסרה לבן דעת, מ"מ הוא פטור רק מכל אותם הדינים שהי' פטור אם היתה אצלו, אבל אם השני פשע שלא שמר כראוי חייב גם הא',

וכן משמע מרש"י ז"ל (די"א ע"ב) ד"ה שומר שמסר לשומר כו' עיי"ש, והיינו מפני דהשומר הראשון השתעבד לשמור, ובוה שמסרה לאחר לא נסתלק החיוב ממנו, רק כל היכא דהשומר הב' שמרה הו"ל כאלו הוא בעצמו שמרה, אבל כל היכא דלא שמרה כראוי חייב מפני דלא שמרה, ואין בזה דין אונס לומר דחשב דבודאי ישמור, דבודאי הי' לו לאסוקי אדעת' שלא ישמור, וגם מי הכריחו למסור להב'.

וה"נ דכוותי' דכל היכא דהשומר לא שמרה שוב הו"ל החיוב על הבעלים, ורק דהשומרים חייבים לשלם עבור ההיזק להבעלים, מפני שקבלו עליהם שמירה גם לענין זה, וכשם שמפני קבלת שמירתם על גוף הדבר הם חייבים לשלם אח"כ על היזק גוף הדבר, וכמו"כ מפני שקבלו עליהם לשמור שהבהמה לא תזיק, ממילא הם חייבים בעד כל שמסתעף מהיזק הבהמה.

והא דהניזק יכול לגבות מהשומר י"ל על ב' אופנים, הא' מטעם שעבודא דר"נ דהבעלים חייבים להניזק והשומר חייב להבעלי, ממילא יכול גם הניזק לתבוע מן השומר, או דזה גופא נשתעבדו השומרים לשלם עבור הבעלים להניזק.

ג

אמנם צ"ע בזה דאם נימא דחיובא דשומרים הוא רק עבור בעלים, וגבי כו"ע חייבים הבעלים, ובשור תם נוטלים גוף השור מחמת חיוב הבעלים, והא דאח"כ חייבים השומרים לשלם להבעלים, שוב הוי גדר שמירת גופו, א"כ יקשה הא דקאמר שם (ב"ק מ' ע"ב) אם תם הווה מודינא ומיפטרטא, דמבואר דמועיל הודאת השומר לענין זה שלא יטול הניזק גוף השור, ואפי' כשאח"כ באו עדים וכמבואר בתוס' שם ד"ה אי, ואם נימא דעיקר החיוב הוא על הבעלים איך מועיל הודאת השומר,

ול"ל דעכ"פ תועיל ההודאה לגבי השומר בעצמו שהוא יפטר לגבי בעלים, דזה אינו דהרי חיובו לגבי בעלים אינו כלל גדר קנס, רק שהוא חיוב ממון כמו כל שמירת גופו, וא"כ לכאור' מוכח מזה דענין ד' שומרים נכנסו תחת

ובאות י"ד דייק ממילים אלו כהצד בחקירה הידועה - שחיוב תשלומי הניזק הוא מצד שממונו הויק (ושמירה היא פטור שפטרה תורה לבעלים. וראה לקמן). ור"ק.

הבעלים הוא, שכל החיוב בעצם מוטל על השומר, ולא על הבעלים כלל, והיינו מפני שהוא ברשות השומר לשמירה, מקרי הוא כל הבעלים לנוקין.

וכיון דנתבאר דחיוב דשומרים הוא אינו לגבי בעלים, רק כיון דהוא ברשותו לשמירה הנה תחלת החיוב מוטל עלי, וא"כ יקשה טובא איך נוטלים גוף השור שהוא של הבעלים עבור חיוב השומר?

אשר לזאת הי' לבאר אפ"ל דבשור תם דמשלתם מגופו, ובפרט לר"ע דס"ל יוחלט השור, (ב"ק ל"ג ע"א), הנה אי"ז כלל דין על הבעלים רק שהוא דין על השור, דהשור שהזיק דינו שיהי' של הניזק, וכמו שור שהמית אדם דינו בסקילה, דאי"ז כלל דין על הבעלים, רק שהוא דין על השור, וה"נ דכוותי'.

ואף כששמרו כראוי הוא פטור אף בתם, ואי נימא דהוא דין על השור מה מועיל בזה שמירת הבעלים, י"ל כיון דבדרך ממילא אנו דנין בזה גם את הבעלים,⁴ לזאת כששמרו כראוי חסה עליו התורה והפקיעה הדין מהשור,⁵

ולזאת היכא דהבעלים לא יסבלו שום הזיק ממה שנוטלים השור שלהם, וכמו בשומר דהדין הוא דאח"כ משתלמים הבעלים מהשומר, [וכמו"כ בגזלן דחייב באונסין] ממילא שוב נוטלים גוף השור אף שאינו שלהם מפני שהדין הוא על גוף השור.

ד

אמנם באמת אין מסתבר דבשור תם יהי' הדין על גוף השור, דהרי כל הנוקין בודאי דאין שום דין על גוף השור, כיון דמשתלמי רק מעלי, וא"כ מדוע יהי' שור תם חמור מזה

- דהא למ"ד פלגא נזקא ממונא (ב"ק ט"ז ע"א), באמת אין תם חלוק משאר נוקין, רק דהוא גדר כמו כל הנוקין, אלא דכאן חסה עליו התו' דאינו משלם רק חצי נזק. וכמו"כ למ"ד פלגא נזקא קנסא, הרי קאמר בהדי' דקנסי' והמנא כי היכי דלנטרי' לתורא, דמבואר דקנסו לגוף הבעלים, ובאמת לכאור' אם נאמר דהוא דין על גוף השור, אין שייך כלל הפלוגתא אי הו' קנסא או ממונא, כיון דאינו כלל דין על הבעלים,

וגם ממה דלמ"ד פ"נ קנסא מועיל הודאת הבעלים לפטרו, ואם נימא דהוא דין על השור, מה מועיל בזה הודאתו לפטרו.

והנה לכאור' הי' אפ"ל שהוא דין על השור והבעלים ביחד, דהנה כבר כתבנו במ"א דבכל דבר ודבר ישנו השינוי של הדבר שהוא בכל הדברים בשוה, וישנו גוף הדבר הפרטי בזה, במה שמחולק מדבר אחר

(וכמו באיסורי הנאה דאף דאין לו שיווי מ"מ ישגם דיעות (ריטב"א ע"ז מ"ב ע"א ועי' בקונטרס אחרון בשו"ע אדמו"ר סי' תל"ה), דס"ל דיש להם בעלים, והיינו שהבעלים הוא על גוף חומר הדבר, ועבמ"ש באריכות בענין אה"נ בבאוריים לפסחים בענין בדיקה וביטול), וכמו דישנם סברות דהא דבגזלן אף אם נימא דיאוש קני, הוא צריך לשלם דמים להנגזל, הוא אינו רק מפני חיוב השבה, כ"א מפני כיון דבאיסורא אתא לידי' מתחלה לא קני לה רק לענין גופו של הדבר, ולא ענין שיווי של הדבר, (ועמ"ש בזה בקונטרס דשינוי ובקונטרס דיאוש).

והנה בשור תם דיוחלט לרבי עקיבא ישנם בזה שני דינים: הא'. דנוטל מהמוזיק שיווי של חצי נזק, שמצד זה הי' יכול לשלם בכל שווי שבעולם. והב'. מה דנחלט להניזק גוף זה השור שהזיק.

⁴ מה שהוא 'בדרך ממילא' דאה בלקו"ש ח' ע' 329 (צוין בדף הקודם) ביאור לב' הצדדים בחקירה הנ"ל.

⁵ ע"ז כתב באבן האול (אות י"ד הנ"ל) שהשמירה היא דבר הפטור שפטרנו תורה, ועיין בחידושי ר' שמואל סי' א' אות ב' קטע המתחיל 'זתנה', שהקשה על יסוד זה.

אשר זאת הי' מסתבר לומר בענין השינוי שבזה הוא דין על הבעלים, והיינו כיון דלא שמרו כראוי דין הוא שיפסידו שווי' של סכום, אבל בזה שנוטלים דוקא גוף שור זה, הנה אי"ז גדר דין על הבעלים, דנימא שקונסים להבעלים ליתן דוקא שור זה, ולפעמים אי"ז שום קנס, וכמו"כ להניזק לא ניחא לי' כ"כ בזה, ואדרבא דין זה נמשך מקולא דשור תם דמשתלם מגופו, כ"א זה הדין נמשך מהשור בעצמו, והיינו כיון ששור זה הזיק, מהראוי שיהי' שייך להניזק.

ולפי"ז בשומר דהדין הוא דכשנוטלים גוף השור הבעלים משתלמים מהשומר, א"כ נק' שמהבעלים אין מחסרים מאומה ענין השינוי שכשנוטלים השור הזה, ורק שמחסרים השווי להשומר, והוא יצטרך לשלם אחר להבעלים, והוא כאלו השינוי של שור זה הוא שייך להשומר, ולזאת מועיל הודאת השומר לפוטרו, כיון דענין השינוי הוא חיוב על השומר, ורק דגוף השור הזה הוא שייך להבעלים, אך בזה לא איכפת לן, כיון דפרט זה לגבות מגופו הוא דין על גוף השור.

ה

עוד הי' מקום לבאר הענין, והוא דנימא דכל חיובא דשור תם הוא דין על הבעלים, וג"ז מה דנוטלים גוף השור הוא ג"כ רק מחמת חיוב הבעלים, דהבעלים מחויבים להקנות לו גוף השור, וזה חדשה התורה בשור תם דמה שהבעלים מחויבים, הוא נעשה בדרך מאיליו וממילא, אבל הכל הוא רק חיוב הבעלים.

וענין 'שומרים שנכנסו תחת הבעלים' הוא שהחיוב בעצם מוטל על השומרים לגבי כו"ע, ולא שהוא חיוב דשומרים לגבי בעלים מדמועיל הודאתו לפוטרו, ואפ"ה נוטלים בתם גוף השור שהוא דבעלים, היינו משום דבע"כ הבעלים כשמסרו להשומר מסרו לו ג"כ כח זה.

ולכאורה צריך להסתעף מזה ג"כ דבשור תם כשנוטל גוף השור מה שהשומר צריך לשלם להבעלים, הוא אינו כלל גדר חיובי שומרים, רק שהוא משלם לו עבור שורו שקנה ממנו, והיינו דבאמת לא נק' שהשור נאבד ממנו, רק דהוי כאלו לקחו לעצמו לשלם חוב שלו, וא"כ ממילא יסתעף מזה לדינא דאף אם יהי' שמירה בבעלים, מ"מ מתחייב ע"ז, כיון דאינו כלל ענין חיובי שומרים.

ובתם דצריך שמירה מעולה היכא דהשומר שמרה שמירה פחותה דפטור, היינו דשם כיון דאינו מקבל עליו לשמור שמירה מעולה, ולענין זה לא רצה לקבל עליו כלל חיובי הבעלים, ממילא מה שנוטלים גוף השור הוא מחמת חיוב הבעלים, והוי כאלו לא לקחו כלל לעצמו, רק אדרבה לא חסרו כלל מהבעלים דשילם חוב שלהם.

וכמו"כ לענין שן ורגל יתחייב לשלם אף כשהי' בבעלים משום דהא דמשלם להניזק הוא אינו משלם בזה כלל עבור הבעלים, דהא כיון דקיבל עליו כל חיובי הבעלים ממילא אין על הבעלים מתחלה שום חיוב, ורק שנתחייב לשלם מתחלה להניזק וכנ"ל, וא"כ אין נוגע מה דהי' שמירה בבעלים, וצ"ע מזה היטב.

חסידות

מצוות תפילה (ג)

בהמשך לסוגיות הקודמות שהרבי מלך המשיח באר לנו בטוב טעם ובאותיות נפלאות את מהות מצוות התפילה, נמשיך לדון בנושא זה מזווית נוספת: מה האדם נדרש מעצמו בעומדו לפני הקב"ה בתפילה. לפי המבואר בשיחה שלמדנו (אמור ח' כ"ב) [וכפי שמובן שם בהערה 34], נדרש מהאדם המתפלל לבקש ולהתחנן. כלומר, וודאי שעניין התפילה הוא לבקש את צרכי האדם ובקשותיו מה', וכפי שצוטט בתחילת שורש מצוות התפילה: "מדאורייתא הוא המצוה שיתפלל האדם ויבקש בעת מן העתים אשר יצטרך לדבר מן הדברים כמו בעת צרה וכיוצא, אז היא מ"ע מדאורייתא שציונו הש"י בזה שייבקש האדם זה ממנו ית' לבד שיושיעו ע"ז", אך את זה עצמו - בקשת צרכיו מה' - נדרש לעשות זאת באופן של 'תחינה'.

בשיחה שלפנינו (ויצא ח' ל"ה שיחה ב') הרבי מבאר בצורה מפורטת יותר את המושגים הללו של בקשת צרכיו ו'מבקש ומתחנן', שהם שני עניינים 'שונים זה מזה בתכלית' ושניהם יחד נדרשים מהאדם בתפילה, ולבסוף (סוף סעיף ג') 'מכניס' הרבי את הביאור בתוך הלשוניות של הרמב"ם.

בחצי השני של השיחה מתרגם הרבי את הביאור ל'אותיות' של חסידות, כך שהמושג של עבודת התפילה כפי שחסידות דורשת, ועליה אנו שומעים בהתוועדויות החסידיות, ואותה אנו רוצים ליישם כדי להיות חסידים מקושרים - נעשה מובן ופשוט בצורה ברורה, באותיות של שולחן ערוך המוכן לכל אחד לאכול.

לקוטי שיחות חל"ה, שיחה ב' לפ' ויצא

תפלת ערבית היא התפלה האחרונה, כמו שהקרב אברים ופדרים בלילה היא השלמה לקרבנות שנקרבו ביום.

ולכאורה צ"ע מהא דאיתא בגמ' : „טעה ולא התפלל ערבית מתפלל בשח" רית שתיים, שחרית מתפלל במנחה שתיים . . איבעיא להו טעה ולא התפלל מנחה מהו שיתפלל ערבית ב', את"ל טעה ולא התפלל ערבית מתפלל שחרית ב' משום דחד יומא הוא דכתיב: ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד אבל הכא תפלה במקום קרבן היא וכיון דעבר יומו בטל קרבנו, או דילמא כיון דצלותא רחמי היא כל אימת דבעי מצלי ואזיל".

הרי מפורש, דסדרן של ג' תפלות הוא – ערבית שחרית מנחה, כפי סדר „בריייתו של עולם" (כמו ק"ש), „חד יומא . . ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד", ולכן סלקא דעתך אמינא שאי אפשר להשלים תפלת מנחה בתפילת ערבית שלאחרי, כיון שכ" בר עבר יומוי (וגם לפי המסקנא דלא אמר ריבן „עבר יומו בטל קרבנו", היז רק לפי

וכנגדן תקנו תפלת ערבית". ועד"ו ברמב"ם הל' תפלה פ"א היו. ועוד, ירושלמי וביר שם (וראה מפרשים שם).

(8) ברכות כו, א.

(9) וראה השקט"ש בפני יהושע ברכות שם, ד' לכאורה הא דתפלה במקום קרבן הוא טעם להיפך, שיכולים להשלים מנחה בערבית, כמו הקטרת איברי התמיד בלילה, ולאידך – שאי אפשר להשלים ערבית בשחרית ושחרית במנחה שלאחרי, עיי' באורך (וראה גם צ"ח להוסי' שם ד"ה איבעי להו). – וראה מאירי שנהפקה הבאה.

(10) אבל במאירי ברכות שם, ד"ה שאין אומרים עבר יומו בטל קרבנו הוא לפי ש,אף איברים ופדרים שמתעכלין כל הלילה מקרבן היום שעבר הם".

א. תנן: „תפלת השחר עד חצות . . תפלת המנחה עד הערב . . תפלת הערב אין לה קבע". וכבר עמדו במפרשים על טעם השינוי, שגבי ק"ש התחיל התנאי ב"ק"ש של ערבית (מאימתי קורין את שמע בערבין?), ואילו כאן גבי תפלה נשנו ה"תפלות בסדר דשחרית מנחה וערבית.

וביותר יוקשה להמ"ד בגמ', שהטעם שהתחיל בק"ש של ערבית הוא כ,בריייתו של עולם דכתיב: ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד" [ולא משום דסמין אקרא „בשכבך ובקומך", ש,א"כ אינו מקפיד קרא אלא אק"ש"ש¹⁶]. ואיכ"ג בסדר התפלות הו"ל ל- מיתני הכי.

וביארנו, דשאני תפלה מק"ש, דמצד עצם התקנה דתפלה הרי סדר התפלות הוא – שחרית מנחה ערבית: הן למ"ד: „תפלות אבות תקנום" – הרי אברהם תיקן תפלת שחרית יצחק תפלת מנחה ויעקב תפלת ערבית, והן למ"ד: „תפלות כנגד תמידין תקנום", הרי שחרית ומנחה הן כנגד שני התמידים, וערבית היא כנגד „אברים ופדרים שלא נתעכלו מבערב קרבים והולכים כל הלילה", ונמצא ש-

(1) ברכות רפ"ד.

(2) פני יהושע וצ"ח ברכות רפ"ד. סמיכת חכמים שם (לחידה תפלת). ועוד. ולהעיר מלבוש שבהערה 16.

(3) ריש ברכות.

(4) בראשית א, ה.

(4) חידה אי הכי ברכות שם.

(5) ברכות כו, ב. ועד"ו בירושלמי שם פ"ד היא (ישם הלשון „תפילות מאבות לימדו"). ביר פרש"י תנו (פס"ח, ט).

(6) ברכות שם. ועד"ו בירושלמי וביר שם.

(7) ברכות שם (וראה רש"י שם ד"ה ופדרים

ש, צלוחת רחמי היא כל אימת דבעי מצלי ואיל"י).

וכן מציינו בגמ"י: „יכול יתפלל אדם כל היום כולו כבר מפורש על ידי דניאל"י זמנין תלתא וגו' . . . יכול יהא טיללן בנת אחת, כבר מפורש על ידי דוד ד' כתיב"י ערב ובקר וצהריים וגו' – הרי ש' סדר התפלות הוא „ערב ובקר וצהריים"י.

ב. ויש לומר הכיאר בזה:

ידוע הכלל בהלכה"י, ד'במעשה ברא' שית היום הולך אחר הלילה"י, ו'בקדשים לילה הולך אחר היום"י.

ועפ"י יש לומר, ששני הסדרים בג' התפלות, אם תפילת ערבית היא סיום ג' התפלות (לילה הולך אחר היום), או שהיא התחלת ג' התפלות (היום הולך אחר הלילה), תלוי אם תפלה היא בגדר „קדשים" או בגדר „מעשה בראשית"י.

ויש לומר דתרווייהו איתנהו בה, שיש בענין התפלה גדר של „קדשים", שמצד זה „לילה הולך אחר היום"י וסדר התפלות הוא שחרית מנחה ערבית; וגם גדר של „מעשה בראשית"י שבוה „היום הולך אחר

הלילה", ולפ"י סדר התפלות הוא – ערב בית שחרית מנחה"י.

דהנה, במהותה של תפלה מצינו שני ענינים:

מחד גיסא התפלה היא „עבודה שב' לב", וכמרז"ל"י שחובת התפלה נלמדת ממ"שי"י, ולעבדו בכל לבבכם" – „איזו היא עבודה שהיא בלב הוי אומר זו תפ' לה": ולאידך, הפירוש הפשוט של „תפלה" הוא מלשון בקשה, והיינו מה שהאדם מבקש את צרכיו מאת הקב"ה.

דשני ענינים אלה – עבודה שבלב ובקשת צרכיו – שונים זמ"ז בתכלית, שהרי „עבודה שבלב" פירושה (כפשטות הלשון) – לעבוד את ה', שענינה קבלת עול מלכות שמים ודביקות בה"י, וכד' איתא במשנה"י ש, חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת ומתפללין כדי שיכוונו לבם לאביהם שבשמים"י, ומבואר בטורי"י,

16) ולהעיר מלבוש אריה ריש פט: ג' תפלות כו' ערב ובקר וצהריים כו' ותקנו אותן כו' כנגד התמידין כו' נתקנו מימות האבות כו' לפיכך נפרש איתן ביכ על הסדר שנתקנו, זמן תפלת השחר כו'.

17) תענית בתחילתה. ירושלמי ברכות שם. וכן בספרי עקב (יא, יג). הובא ברמב"ם ריש הל' תפלה (בדלקמן סעיף ג).

18) עקב שם.

19) ובהפירוש בתפלה"י מלשון התחברות (תרא ריפ תרוסה) עט. סעיף. אהיה פרשתנו (כרך ה תתסת, א) שם ויחי שם, א (ע"פ פרש"י פרשתנו ל, ח) ובכ"ז.

20) ברכות ל, ב. ובגמ' שם (לב, ב). הובא בהל' תית לאדה"ז שבהערה הבאה). ששוהין ט' שעות כיום בתפלה.

21) אריה סציה. נעתק בשו"ע (ואדארה"י) שם. וראה גם הל' תית לאדה"ז (פ"ד ס"ה) ושם (פס' חרדים והשליה); ולא היו חוששין לביטול תורה אף שתית כנגד כולם"י לפי ש. מצות הדביקות האמיתית כיראה ואהבה היא גדולה ממצות תית וקודמת אלי"י.

11) ברכות לא, א. וכן בירושלמי ברכות שם. וראה ברכות ב, ב (אבל ראה רש"י שם ד"ה היג והגהת הביח שם. וראה תודיה בתפלה שם).

12) דניאל ג, יא, שם, יד.

13) תהלים נה, יח. – הובא גם ברמב"ם הל' תפלה שם. וראה שם היח. ובשאלות פ' לך (שאלתא ח) נלמד עצם החיוב, לצלויי תלתא זימני כיומאי מכתוב זה.

14) להעיר מהדיעה בירושלמי וכיר שם, שג' תפלות הם כנגד ג' פעמים שהיום משחנה"י. ע"ש. ולהעיר, שבב"ר שם נקט בדיעה זו כהסדר ערבית שחרית מנחה, וראה יפה תואר (השלם) שם, שנקט . . . כסדר היום שהיום הולך אחר הלילה.

15) תולין פג, סעיף.

16) וראה צ"ח תביל הערה 2.

החיוב והדין דמצות התפלה הוא בקשת צרכיו (שהוא גדר „מעשה בראשית“ שב־ תפלה כנ"ל), שזוהו עצם החפצא דתפלה: משא"כ „עבודה שבלב“ הוא רק תיאור מצב הגברא המתפלל, דכדי שתהי' החפ־ צא דבקשת צרכיו כדבעי צריך הגברא להיות במצב של „עבודה שבלב“, ובלעדה חסר בעצם הבקשה, אבל מי"מ אין זו מהות התפלה.

ועפ"ז יש לבאר דברי הרמב"ם בריש הל' תפלה: „מצות עשה להתפלל בכל יום שנאמר²⁶ ועבדתם את ה' אלקיכם, מפי השמיעה למדו שעבודה זו היא תפלה שנאמר²⁷ ולעבדו ככל לבבכם אמרו חכ־ מימ"י אי זו היא עבודה שבלב זו תפלה“.

וכבר הקשו במפרשים²⁸, אמאי הביא הרמב"ם הכתוב „ועבדתם את ה' אלקיכם“, הרי בלאה"כ צריך להביא הכתוב „ולעב־ דו בכל לבבכם“ שרק ממנו למדים דקאי על תפלה, „אי זו היא עבודה שבלב זו תפלה“ (משא"כ בכתוב „ועבדתם את ה' אלקיכם“ שלא נתפרש בו „לב“, אין הכרח דקאי על תפלה דוקא) — וא"כ ה"ל ל־ הביא רק הכתוב ד„ולעבדו בכל לבב־ כס"י²⁹.

ויש לומר ע"פ מ"ש בקריית ספר³⁰, דמ־ הכתוב „ועבדתם גו"ל למדים ש„מצות עשה להתפלל בכל יום“, כי „סמיק אסופי ד־

„שהיו מתבודדים ומכוונין בתפלתן עד שהיו מגיעים להתפשטות הגשמיות ולהת־ גברות רוח השכלית עד שהיו מגיעים קרוב למעלת הנבואה“, ומובן בפשטות, שבהיותם במצב זה של התקשרות „לאדון הכל ב"ה ביראה ואהבה עזה ודביקות אמיתית³¹“, אין חושבים ע"ד צרכי עצ־ מי³².

אלא שהם הם שני הגדרים שבתפלה: „עבודה שבלב“, שהיא הדביקות בה', הי"ז כמו גדר „קדשים“³⁴ [דכמו ענין הקרבנות כפשוטו, שהוא הקרבה לה' ובבית ה', כך הוא ענין התפלה, מה שהאדם עומד לפני ה'³⁵, וגם תוכן העבודה הוא הדביקות בה' (ע"ד הקרבה לה')]: ובקשת הצרכים שב־ תפלה הי"ז ע"ד וענין „מעשה בראשית“, שהאדם חושב ע"ד צרכי עצמו.

ג. והנה, להלכה למעשה נקטינן (כנ"ל) שסדר התפלות הוא ערבית שחרית ומנחה, שלכן ליכא אפילו קס"ד בגמ"י שזה ש־ יכולים להשלים תפלת מנחה בתפילת ערבית הוא להיותה הסיום של ג' התפלות, ומוכח שסדר התפלות להלכה הוא ערבית שחרית מנחה.

ויש לומר טעם הדבר, כי ע"פ הלכה,

(22) לי אדהיו בהל' תית שם.

(23) ראה תקויו תיז (כב, א), צווחין בצלותין כו"י ככללים הב הב לנו מוזנא כו"י. איית' להה"ם ריפ וינש ועוד, וראה לטי"ש חכ"ג ע' 217 ואילך, ושי"ן.

(24) ובנרמזו גם בטור שם, שבהמשך הסימן מאריך ע"ד זה שהתפלה היא במקום הקרבן . . .

ולכן צריך ליהרר שתהא דוגמת הקרבן בטוהנה כו"י. ע"ש באריך (ונעתק בשו"ע (ודאדה"ז) שם), וראה לק"ש חלק ל"ב ע' 39.

ולהעיר ממרז"ל (הובא בסהמ"צ להרמב"ם מ"ע ה, כס"מ הל' תפלה ס"א הי"ג) עבדהו במקדשו.

(25) טשו"ע (ודאדה"ז) שם, וראה שבת י, א כעבדא קמי' מר"י (וכן בטשו"ע (ודאדה"ז) איית' מ"ס צה), ברכות לג, א: עומד לפני משה"מ ברי, שו"ע אדהיו איית' ס"ד ק"ב. ועוד.

שים לב
היטב
בקטע זה
איך הוא
הולך יחד
עם השיחה
בחלק ל"ב
שלמדנו
בסוגיות
הקודמות!!

(26) משפטים כג, כה.

(27) נסמן בהערה 17.

(28) כס"מ ועוד.

(29) ובמנין המצות בריש ס' הי"ד (מ"ע ה) הובא רק הכתוב ד„ועבדתם“, וגם בסהמ"צ שם: א) לא הביא בתחילת המצוה הכתוב ד„ולעבדו“, ב) גם בהמשך הענין מעתיק רק לי הספרי „ולעבדו זו תפלה“, ולא כל הדרשה „אי זו היא עבודה שבלב כו"י [נאדרבה, ממשיך, ואמרו גם כן ולעבדו זו תפלה] ונת' בישיחה ש"פ בחוקותי תשי"ג.

(30) להמבי"ט לרמב"ם שם. נעתק בלח"ם שם.

קרא דכתיב וברך את לחמך ואת מימין וגו' דהוא צורך כל יום הכי נמי תפלה ב' כל יום" (למה"י שאתה שואל צרכיך בה").

ועפ"י י"ל, שהחילוק בין שני הכתובים ד"ועבדתם גו"י" ו"ולעבדו בכל לבבכם" הוא: עיקר ההדגשה בכתוב "ועבדתם גו"י" היא על בקשת הצרכים (כמ"ש לאח"ו וברך את לחמך גו"י" ואלו בכתוב "ולעבדו בכל לבבכם" נאמר רק הענין דעבדו דה שבלב. וזהו שמשמיענו הרמב"ם"י כזה שהקדים הכתוב ד"ועבדתם גו"י" כי מהות מצות התפלה היא בקשת צרכיו, וזה שתפלה היא "עבודה שבלב" הוא רק כדי שבקשה זו תהי' כדבעי, "בבקשה ובתחינה" (כלשון הרמב"ם"י), שזהו רק כשדבור התפלה הוא מתוך רגש הלב, ולכן צריך האדם לעורר את לבו כדבעי, שאז בקשת צרכיו היא כמתאים להמבקש צרכיו מאת המלך.

[ע"ד שמצינו בתפלה גופא, שסדר התפלה הוא, שבתחילה "מגיד שבחו של הקדוש ברוך הוא ואחר כך שואל צרכיו שהוא צריך להם בבקשה ובתחינה ואחר כך נותן שבח והודי' לה' על הטובה שהשי' פיע לוי"י, זאת אומרת, שכדי שבקשת צרכיו תהי' באופן המתאים, צריך להקי' דים לפני' סידור שבחו של מקום (וכן ל' סיים בשבח כו').]

החל מהחלק הבא, בשיחה מתרגם הרבי את המבואר עד כה לאותיות של חסידות, שים לב לשינוי הסגנון ולמושגים המבוארים בתוך רצף הדברים -

למען הבנת העניין בפרטיות הקדמנו ציטוט מתוך אות א' בקונטרס העבודה המבאר בנקודה את ב' העניינים הנדרשים בעבודת התפילה:

"הנה כל העבודה והיגיעה של עובדי ה' בתפלה הוא לבוא למדת האהבה. כי התפלה כללות ענינה הוא ב' דברים, הא' לקשר ולדבק נפשו באלקות, וזהו מה שתפלה הוא ל' התחברות וכמו התופל כלי חרם דהיינו התקשרות והתחברות נפשו באלקות, ועש"ז נק' התפלה סולם וכמ"ש סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה ואי' בזהו סולם דא צלזתא שע"י הסולם דתפלה מתעלה נר"ץ שבנפשו עד שראשו מגיע השמימה, היינו התקשרות עצמות הנשמה בחי' נשמתא לנשמתא במקור חוצבה בעצמות אוא"ס ב"ה בתפלת שמו"ע, שגם הנר"ץ עולים ונכללים בהתקשרות זאת.

(31) ל' הלח"מ.

(32) להעיר מהשינויים בל' הרמב"ם: בסהמ"צ שצונו לעבדו (ורק בהמשך הענין. שהוא ציווי לתפלה): במנין המצות בריש ס' היד. להתפלל אליו: במנין המצות על סדר ההלכות (ובכותרת להל' תפלה). לעבדו... בתפלה: בריש הל' תפלה מ"ע להתפלל.

(33) שם הי"ב. - וראה בארוכה לקריש חכיב ע'

116 ואילך.

(34) רמב"ם שם.

לות בעבודת השם, יובן בהקדם הביאור הפנימי בכלל הנ"ל ד, במעשה בראשית היום הולך אחר הלילה, ו, בקדשים לילה הולך אחר היום, שהם שני סדרים בעבוֹרת דת ה' [שהרי הכלל ד, במעשה בראשית היום הולך אחר הלילה] קאי גם בעניני מצוה ועבודת השם הקשורים כזמן, שהיום הולך אחר הלילה.

הסברת הענין:

„מעשה בראשית“ מורה על העבודה להמשיך קדושה בעניני העולם, ו, „קדשים“ היא העבודה בענינים שהקדושה היא בִּתְּתֵגְלוֹת בהם. וכך הוא בעבודת כאו"א בפרט, שהאדם כלול מנשמה וגוף: „קד־שים“ מורה על העבודה המביאה לידי גילוי קדושת הנשמה, שהיא „חלק אלקה ממעל ממש“: ו, „מעשה בראשית“ היא עבודת זיכרון הגוף (וכן עניני העולם).

וזהו גם טעם ההבדל, ש, במעשה בראשית היום הולך אחר הלילה, ו, בקדשים לילה הולך אחר היום:

ב, „קדשים“ (גם) ההתחלה היא ב, „יום“ ואור, כיון שכל עיסוקו הוא בדברים שֶׁהַקְדוּשָׁה בהם היא בהתגלות (אור וגו' לוי): ואח"כ עולה מחיל אל חיל, להוסיף ולעלות באור הקדושה (כהכללי מעלין בקודש), שזוהו מוכן, שלא זו בלבד שהֶׁלֵּילִיָּהּ הבא לאחר ה, „יום“ (בקדשים) הוא ג"כ ענין של אור וקדושה, אלא עוד זאת, ש, „לילה“ זה הוא למעלה מאור היום שֶׁלֵּפְנֵי

המשך מהעמוד הקודם:

וזהו ג"כ מה שהתפלה נק' שפרכת הנפש וכמ"ש ואשפך את נפשי לפני ה' שהוא בחי' העלי' והרצוא לאו"ס ב"ה וכמו אליך ה' נפשי אשא (ולמעלה הוא מה שהמל' נק' תפלה וכמ"ש ואני תפלה והוא בחי' הרצוא דמל' דלמען יזמוך כבוד כו' נהורא תתאה קארי תדיר לנהו"ע כו') והוא בחי' רשפי אש התשוקה והצמאון להכלל בעצמות או"ס ב"ה. והענין הב' בתפלה הוא בירור וזיכרון הנה"ב, שזהו מה שהתפלה היא במקום קרבן וכמ"ש אדם כי יקריב מכם קרבן כו' דהיינו הקרבת הנה"ב כנודע. וי"ל שז"ע כוונת התפלה והדבור תפלה, דלפעמים מבואר דעיקר התפלה הוא כוונת הלב והקול (והוא הדבור תפלה) הוא לעורר את הכוונה וממשרז'ל סנד"ל קושר כתרם לקונו מתפללותיהן של ישראל ומבואר במ"א שזהו מהאותיות תפלה, משמע מזה דהעיקר הוא הדבור תפלה. וי"ל ע"פ הנ"ל שהן ב' הענינים הנ"ל דכוונת התפלה היינו העבודה שמצד הנה"א בחי' עליית והתקשרות נפשו כו' והדבור תפלה זהו מהבירור דנה"ב שבתפלה.

ד. ביאור שני הסדרים הנ"ל בג' תפ־

(31) לי הלח"ם.

(32) להעיר מהשינויים בלי הרמכים: כסהמיצ שצונו לעבדרי (ורק בהמשך הענין. שהוא ציווי לתפלה): בפנין המצות בריש ס' היד. להתפלל אליי: בפנין המצות על סדר ההלכות (ובכותרת להלי תפלה). לעבוד. בתפלה: בריש הלי תפלה. מ"ע להתפלל.

(33) שם הי"ב. — וראה בארוכה לקושי חכ"כ ע' 116 ואילך.

(34) רמב"ם שם.

(35) להעיר מהסבואר כ"מ בתיווך שני עניני ימים, אם חשך קדם לאור או להיפך (וכן אם לילה קדם ליום או להיפך) ע"ד החסידות — ראה ס' ה' ערכים חב"ד ערך אור ביחס לחשך סעיף ב ואילך.

וש"נ.

(36) לי התניא רפ"ב.

(37) ברכות כח, א. וש"נ.

תיבות התפלה בשפתים הגשמיים⁴³, וכמ־בואר בארוכה בספר התניאי⁴⁴, שווה לפי שתכלית התפלה היא לזכך את הגוף וה־נפש הבהמית שבאדם, שלזה צריכים (גם) הדיבור ותפלה.

והם שני הסדרים שבג' התפלות:

בענין דביקות הנשמה באלקות, הרי התחלת עבודת היום היא בתפילת שחרית, יום ואור; והסיום ושלמות דביקות זו הם בתפילת ערבית, שאז מגיע האדם ל־אור הסתום שלמעלה מגדר הנבראים, הפועל בו מצב של ביטול מוחלט ל־הקב"ה.

[ונמצא, שמצד גדר זה שבתפילה, תפיר לת ערבית היא למעלה מתפילת שחרית ומנחה⁴⁵: וזה מתאים עם הא דדוקא יעקב אבינו תיקן תפילת ערבית, כי יעקב הוא בחיר שבאבות⁴⁶].

אבל להלכה נקטינו (כנ"ל), שסדר ג' התפלות הוא ערבית שחרית ומנחה, כי תכלית הכוונה של בריאת העולם וירידת הנשמה למטה היא לעשות לו ית' דירה בתחתונים דוקא, כמבואר בארוכה בספר התניאי⁴⁷, דהיינו בעוה"ז הגשמי שהוא „תחתון . . שאין תחתון למטה ממנו בענין הסתר אורו ית' וחושך כפול ומכופל“,

— כי ב„אור“ גופא יש שני אופנים: אור היום, דהיינו התגלות אלקית שיכולה ל־התקבל אצל האדם באופן שנשאר במצב־אות: ואור עליון יותר, אור סתום, הנקרא בשם „חושך“⁴⁸ כי הוא למעלה מתפיסת האדם, וכאשר מדריגה זו מתגלה ה"ה פועלת על האדם שיתבטל ממצאותו⁴⁹:

וזהו ש„בקדשים לילה הולך אחר ה־יום“, שההתחלה היא בענין האור הגלוי, ואח"כ מגיעים לאור נעלה יותר, אור סתום, שלמעלה מגדר נבראים.

משא"כ ב„מעשה בראשית היום הולך אחר הלילה“, וכסדר „ברייתו של עולם . . ויהי ערב (ואח"כ) ויהי בוקר“, „ברישא חשוכא והדר נהורא“⁵⁰ — כי מטרת עבודה זו היא הפעולה בעולם, ולכן התחלת ה־עבודה היא מ„לילה“, כי בתחילת העבודה העולם הוא במצב של „חושך“, עולם מ־לשון העלם⁵¹, שאין הקדושה נראית ונג־לית בו: וע"י עבודת האדם באים מ„לילה“ ל„יום“, שמאירים את החושך, עד שמהפ־כים את החושך עצמו לאור.

ה. ומזה יובן גם בנוגע לענין התפלה, שיש בו שני סדרים אלו:

בעבודת התפלה ישנם⁵²: היגיעה לג־לות אור נשמתו, ע"י התעוררות אהבת ה־ויראתו בלבו (וזהו ה„עבודה שבלב“ שב־תפלה); ואח"כ ישנו הדיבור ותפלה, שאין כוונת הלב מספיקה, אלא צריך לבטא את

43 ש"ע אר"ח סק"א סי"ב ובמג"א שם סק"ב. ש"ע אדה"ז שם (סי"ב וס"ד).

44 רפ"ז (מ, א וא"ל). שם רפ"ח. ועוד.

45 ראה זח"א קלג, א. נתי' בביאורי הזהר לאדמו"ר האמצעי (יג, ד וא"ל) ולהצ"צ (ע' פה וא"ל). ושם, שזהו הטעם ש„תפלת ערבית רשוח" (ברכות כז, ב), כי היא למעלה מחובה. ע"ש. וראה גם לקריש חבי"ע ע' 156 וא"ל. ושי"נ. וראה שם בביאור ב' הענינים שבתפילת ערבית (סיום עבודת היום או התחלתה) ע"ד החסידות.

46 ראה ב"ר ר"פ עו. זהר שבהערה הקודמת.

ועוד.

47 סל"ו.

38 בחי'. ישת חשך סתרו' (ראה — לענין תפיר לת ערבית — אה"ת מסעי ס"ע אש"צ. ובביאורי להצ"צ (ע' צא). כחשיכה באורו').

39 וגם מטעם זה נקרא „חושך“, מצד הביטול והעדר המציאות הנפעל ע"יו כהאדם.

40 שבת עז, ב.

41 לקראת שלח לז, ד, ובכ"מ.

42 ראה בארוכה בזה קונטרס העבודה פ"א.

ד"ה אין עומדו תרע"ח. לקוטי דיבורים חיד בהוס' פות (תשעו, א וא"ל). ועוד.

וזהו ע"י שמהפכים את חושך העולם ל־ אור;

וכן הוא בענין התפלה, שעיקר ענין התפלה הוא הדיבור שבתפלה, שעל ידו נעשה זיכרון הגוף והנפש הבהמית, הי עבודה במקום החושך דוקא, ולכן סדר הי תפלות הוא ערבית שחרית מנחה, שה עבודה היא במקום החושך, וכזה עולים מדרגא לדרגא, בהמשכת קדושה בחושך, עד שמהפכים את החושך לאור.

ולפי סדר זה, תפלת ערבית היא התחילת העבודה, והסיום ושלימות דג' תפילות הוא בתפלת מנחה. וזה מתאים עם המבואר בכי"מ⁴⁸ שעיקר המעלה בתפלת מנחה היא בזה שזמנה הוא באמצע היום, כשאדם עסוק בפרנסתו כו' ומ"מ מפסיק ועומד להתפלל, והיינו מעלת העבודה כפי שהיא קשורה עם עניני העולם דוקא.

[ישני סדרים אלו נרמזים גם בנוסח ברכות ק"ש של ערבית – „גולל אור מפני חושך וחושך מפני אור"⁴⁹: „גולל אור מפני חושך" מדגיש שהחושך (לילה) בא לאחרי האור (יום), שזהו לפי הסדר דת־ פלת ערבית היא סיום עבודת היום; „וחו־ שך מפני אור" היינו מה שחושך הלילה הוא הקדמה לאור היום שלאחריו, כהסדר ערבית שחרית ומנחה].

ויש לומר, שזהו גם הטעם שתפלת מנחה קשורה עם אליהו הנביא, מבשר הגאולה⁵⁰, „לעולם יהא אדם זהיר בתפלת המנחה שהרי אליהו לא נענה אלא בתפלת המנחה"⁵¹ – כי זהו העילוי דימות המשיח, שאז „יודרך גשמיות הגוף והעולם ויוכלו לקבל גילוי אור הי שיאיר לישראל"⁵², ובאופן ש"גיה חשך האומות גם כן"⁵³, שהעולם כולו ייעשה דירה לו ית.

(משיחת ליל ו' תשרי תשמ"ה)

48) סדר היום תפלת מנחה (הובא באוה"ת לניד צ' עב), סדיה לעולם יהא אדם תרע"ו, תרצ"א (כמה"מ קונטרסים ח"א). וכ"מ.

וראה אוה"ת שם (צ' עא ואילך) כביאור מעלת תפלת מנחה (בין הערביים), שהיא ביטול היש לאין, ביזור ההסתר וחושך הנמשך משם אליקים, ולכן שיכת ליצחק, צחוק עשה לי אליקים. ע"ש באורך.

49) ברכות יא, ב.

50) רש"י עירובין מג, ריש ע"ב. רש"י עה"ת בחוקותי כו, מב. וראה פסיקתא רבתי ספלי' (לה) ועוד.

51) ברכות ו, ב.

52) לי התניא ספלי'.

